

A SZÓ DRÁMÁJA

Dimitrij Rupel: *Jov, (Jób)*. Ka novoj drami. Tribina, Belgrád, 1983.

Jób: Látod, ilyen vagyok. Minden téves szó meg-
ráz, mint a villany.

A Jób-drámák a hit drámái. Alaphelyzetük a próbatétel, amelynek — a bibliai történetnek megfelelően — különböző állomásait megjárva Jób-
nak bizonyítania kell állhatatosságát, hűségét, hogy azután a megpróbál-
tatások stációit lezárva sorsa ismét jóra forduljon. Bár a vallási tanmese
nem sugallja, a Jób-drámák mégsem kerülhetik meg a leglényegesebb kér-
dést: változott-e Jób a próbatétel alatt, illetve ugyanaz a Jób áll-e előt-
tünk a történet végén, mint akivel a stációjárást megelőzően találkoztunk?
Vagyis: — ha a Jób-drámák a hit drámái — a kezdeti hűség azonos-e
azzal, ami a visszafogadás, a megbocsátás, közkeletűen rehabilitás, után
tapasztalható?

Ez az igazi drámai probléma, s nem — ahogy gondolnánk — Jób
szenvédése. Az utóbbi fizikai természetű, amit semmiképpen sem szabad
lebecsülni, de a lelki jellegűhöz, a belső válsághoz képest mégiscsak mu-
landóbb. A két Jób, az, akivel a történet elején és az, akivel a történet
végén találkozunk, mégsem ugyanaz. Mert nem lehet azonos egykori ön-
magával. Hűsége csak látszólag töretlen, benne tört össze valami. Ez nyil-
vánvaló, még ha ő megpróbálja is ezt leplezni. Hiányzik belőle az igazi
lelkesezés, megaláztatás van tetteinek, szavainak. Energia helyett ener-
válság, állhatatosság helyett beletörődés jellemzi.

Dimitrij Rupel Jóbjának sorsa szintén a Jób-képlet szerint alakul.
Előbb hisz, állhatatosan, következik az igazságtalan hétpróba, végül a
megbocsátás, a visszafogadás. Csakhogy ezen az útvonalon, az előre felraj-
zolt és követett ábra ellenére is, lehetségesek egyéni változatok, egyedi
történetek. Ezek adják az ismert alapképlet igazi izalmát, a szenvedés
hittelét, a kor lenyomatát.

A lehetőségeken belül Rupel Jóbja az értelmiségi, akinek nem birka-
nyája és bőségesen termő földje van, hanem gondolatai, elvei. Igazi gaz-
dasága a szavak, melyek útján megnyilatkozik, kifejezi önmagát. —
„Mindenünk, amink van és amiben nemünk létezésének értelmét látjuk, az
az új világban vetett hitünk, és törekvésünk ennek megvalósítására; mind-
az, amiből az ember számára új élet sarjad...” — mondja a történet
lezelején Rupel Jóbja, a második világháború embert és erkölcsöt egy-
aránt próbára tevő éveiben, drámai szituációiban. De már ekkor, a harc
bizonytalan kimenetele idején, megfogalmazza elvét, amely későbbre, a
győzelem utáni állapotra lehet igazán érvényes. — „Ostobaság! — mond-

ja. Jól meg kell gondolni, mit tegyünk. Valóban nem engedhetjük meg, hogy az új világba vetett hitünk a napi politikai szükségletek szerint változzon: az igazság íkeresésének szempontjából nem lehet sorsdöntő a tekintély vagy a politikai vezérek esetleges hatalmi pozíciója. Kötelességünk figyelmeztetni a totális gondolkodás veszélyére, mert ez megöli a szabad gondolkodást. . .” — Nem véletlenül állnak ezek a szavak már a dráma legelején. Jób drámáját ugyanis pont az okozza majd, amitől önmagát is, másokat is igyekezett megóvni. Annyira az elvnek, az új világba vetett hitnek élt, hogy joggal vádolta felesége a valóság iránti érzéketlenséggel. Jób számára csak a remény létezett. Meg is kapta érte a hitvesi fejmossást. — „Nézd, mivé tett a te reményed! Mit tettek érted a teied, a barátaid? Itt hagytak. Itt hagytak bennünket a romok között, amelyek bármelyik pillanatban maguk alá temethetnek bennünket. Kint pedig az ellenség csőre töltött puskákkal. Egyetlen megoldás az öngyilkosság.”

Befejeződik a háború, kezdődik az a bizonyos új világ. Nem egészen a jóni elvek és remények szerint. Működésbe lép a jóni képlet: következik a meglepetések, a kiábrándulások, majd a megpróbáltatások. Jób továbbra is saját etikus normái szerint akar élni, cselekedni. Nem tud alkalmazkodni a kialakuló bürokrácia előírásaihoz. Büntetni akarja az üzérkedőket, a feketézőket, akik között egykori társai is vannak. Legjellemzőbb az a jelenet, melyben az egykori harcostársak ünnepi szónoklatot fogalmaznak. Jób képtelen a napi politikai frázisaival élni, még ha ez olyan fontos cél, mint a népkölcson, sikerének érdekében is történik, szükséges. Rupel Jóbjának csak etikája van, taktikája nincs. Nem találja helyét. Nem tudja elfelejteni, hogy a lágerből való visszatérését is felróják neki. Ekképpen fonódik egybe a dráma egyik hosszabb replikájában kívánsága és félelme: „Azelőtt azt mondogattam, hogy csak legyen vége a háborúnak. Vagy hogy csak kerüljek élve háza a lágerből. Hogy csak túléljem a telet. És most, amikor mindezen szerencsésen túl vagyok, azt kívánom, hogy úgy legyen minden, mint régen. Nem akarok semmiféle jövőt. Nem cseng a fülemben semmiféle harangszó és semmiféle győzelmi induló. Csak a csendet kívánom. S néha egy-egy lövés hangját, egy-egy elszuttogott szót. Többé nem fölfelé nézek, a fejek fölé, a verőfényes napba, csak a földre és a szemekbe, a szemekbe és megint a földre. Felismernek, de nem örülnek nekem. A hátam mögött pillantásokat váltva egyezkednek. Mintha szólítana valaki, megfordulok, és sehol senki. Mintha rólam beszélnének. Tudnának rólam valamit. Itt-ott valaki elneveti magát, milyen ostoba vagy, hogy nem érted. Csupa felsőbbrendű ember. . .” — Hamarosan el is hangzik Jóbról a vészjósló megállapítás: „. . . téves úton jár.” És — mintegy varázsszóra — épp a legjobb barátai sietnek felismerni és kinyilatkoztatni Jób hibáit, tévedéseit. („Sok mindent rosszul csinált. Jártatta a száját.”) Már csak egy lépés választja el attól, hogy ellenséggé nyilvánítsák. („Gestapo-kém volt.”) Börtön. Kihallgatások. Átnevelés. Ő — jóni jellegéből következően — hajlandó elhinni, hogy mindennek így

kell történnie, próbatételeinek okát bizonyos „felsőbb érdekekkel” magyarázni. Újabb bűnök szállnak fejére. (Imperialista ikém.) Felmerül a megtisztulás útja: önbírálatot gyakorolni. Eszébe is jut: egyszer társadalmi tulajdonban levő gépkocsin szállította haza faluról a télire való burgonyát. Azután rájön, hangoztatja: ártatlan. Majd megtörik: vall. Többet is, mint amennyit kell, elvárnak tőle.

Következik a harmadik rész. Évek teltek el. Jób magas beosztású kutató, tudós. Rehabilitálták. De könnyen rásüthető a bélyeg: útitárs, szabad lövés, tévelygő... Amikor értesül róla, megtelik a pohár. Jób elhatározza, többé nem enged, hogy az történjen vele, amit mások akarnak. Szembe fog szállni, nemet mond, majd megtudják, kicsoda Jób, megemlegetik. És következik a zárórész, melyben Jób — elhatározásával ellentétben — a napi politikai szükségletek sablonjainak megfelelően cselekszik. Eszközzé válik ő, aki egész életében az ember eszköz volta ellen küzdött, szóval, magatartással. Rupel Jóbját is elérte a Jób-végzet: kegyelmet kapott. De ennek ára van. Az etikusból taktikus lesz. Hogy nehezen tudja elfogadni a változást, bizonyítja az a hasonlat, amelyben önmagát „egy régi, gyűrött kabátnak” látja.

Jellemző, Jóbjának jellegéből következik, hogy Rupel fölöttébb nagy jelentőséget tulajdonít a szavaknak. Ezek az értelmiségi ikincsei. Jób számára a legfontosabb, hogy szavai igazak legyenek. Mindig bántotta, ha nem találta meg a legmegfelelőbb szavakat. Ez a Jób-történet elsősorban a szavak drámája. Az első részben a Sátán bélyegezi megbízhatatlannak a szavak embereit. Később, különféle helyzetekben a valóság átfestésére használgatja a nyelvi formákat. Majd, az adott szituációból kiragadva, devalválódnak a szavak. Végezetül pedig a formális gondolkodást szolgálja egy rögtönzött szemiotikai elemzés. A szavak védtelenek, könnyen elvesztik hitelüket, igazságértéküket, hitfedezetüket. Eszközök lesznek. Jóbok lesznek.

Rupel az íróember számára különösképpen lényeges momentumot, az alkotó, a gondolkodó életkérdését, a szavak drámáját, jó érzéssel, a jelenetek legnagyobb részében könyvtárdíszletben játszatja. Jellekés szereppel rendelkezik a színre szerkesztett, hol valódi funkciójában, hol pedig jellekésen, háttérként megjelenő könyvtár.

A második drámáját író szlovén színházi kritikus, regényei által ismert Dimitrij Rupel (1946) *Jób* című drámája — tudtommal ez ideig még nem került színpadra — láthatóan igyekszik betartani az alapképlet rajzolatát, és ugyanakkor igyekszik sajátos értelmezést is adni a jóbi sablonnak. Felvetett kérdései, dilemmái izgalmasak, továbbgondolásra ösztönöznek. Már csak azért is, mert nála a jóbi tragédia abból következik, hogy „hőse” nem tudja megtalálni a szükséges mértéket saját elvei és a változó, adott szituációk között. Mintha arányérzékében lenne némi differencia.